MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Regina Valutytė

VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖ DĖL NACIONALINIŲ GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMŲ

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2010

Disertacija rengta 2006 – 2010 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Saulius Katuoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Juozas Žilys (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Nariai:

Prof. dr. Egidijus Jarašiūnas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Prof. dr. Egidijus Šileikis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Doc. dr. Julija Kiršienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Prof. dr. Saulius Katuoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Oponentai:

Doc. dr. Lyra Jakulevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Doc. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2010 m gegužės 19 d. 15 val. Mykolo Romerio universiteto konferencijų salėje (I-414 aud.).

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2010 m. balandžio 19 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20 ir Valakupių g. 5, Vilnius; V. Putvinskio g. 70, Kaunas) bibliotekose.

Regina Valutytė

STATE LIABILITY FOR THE ACTS OF THE NATIONAL COURTS OF THE FINAL INSTANCE

"*We are not final because we are infallible, but we are infallible only because we are final*."
U.S. Supreme Court Justice R. H. Jackson,
Brown v. Allen, 344 U.S. 443, 540 (1953)

SUMMARY

The problem examined in the dissertation. The relevance of the research

In 1957 several European countries had agreed to establish a unique legal system, which over time became a phenomenal organization. Established as the economic cooperation forum, the organization has expanded not only geographically but also objects-wise. Today European Union is not only aimed at improving the social and economic living conditions of its citizens but also at reinforcing the European identity and its independence in order to promote peace, security and progress in Europe and in the world.

Taking into account the need to protect the rights of individuals enshrined in the Treaty, the Court of Justice has more than once emphasized in his early practice that the violation of the European Union law may be the basis for the action for damages against a state under national law. At the same time the Court noted that the Treaty does not allow for the creation of new legal remedies, thus one has to use legal remedies foreseen in national law. It should be noted that in 1975 the Court was asked to express its opinion on the changes that had to be made in order to establish the European Union. The Court suggested, *inter alia*, supplementing the Treaty with the provision providing for the undeniable right of individuals to claim damages caused by a state acting in breach of the European Union law. Taking into account the Court's position and with regard to the fact that the Treaty does not contain any express provisions governing the right of individuals to bring the claim against a state for damages resulting from the breach of European Union law, it was traditionally believed that such a right could only be guaranteed by national law.

However, in 1991 in *Francovich* case the Court acknowledged that the right to bring an action against the state that violated the European Union law in national courts and seek compensation for such damages is the principle

deriving directly from the Treaty. The decision signified at least the minimum harmonization of the conditions of state liability.

While explaining the principle of state liability the Court did not limit itself to the decision in *Francovich* case. The concept of state liability was further developed in *Brasserie du Pêcheur*, *Dillenkofer*, and *Hedley Lomas* cases. The Court not just interpreted and applied the conditions of State liability in its jurisprudence, but also expanded a list of institutions the conduct of which may give rise to the liability of a state. The Court indicated that a state might be held liable for defective acts of legislative power as well as of the executive.

In 2003, after entire decade of development of its jurisprudence concerning state liability, the Court adopted a decision in *Köbler* case. The Court declared that the Member States have the obligation to compensate damages caused to individuals by a breach of the European Union law even in those cases where the breach is attributable to a national court of final instance. Each Member State has to establish a body competent to adjudicate such disputes.

Some of the intervening states as well as some scholars criticized this decision on several aspects. First, it was argued that the decision in *Köbler* case was not legally justified, since the liability of a state for acts of a court of final instance is not explicitly included in the Treaty. The right to claim damages for the decisions of the courts of the final instance cannot be derived from the rules of international law, including the European Convention of Human rights, which govern the relationships between the Member States. It was also argued that it was not reasonable to assume that in the time when the *Köbler* case was decided the national law of the Member States allowed to bring a claim for damages if an individual considered that a court of final instance infringed the European Union law. Thus, all the arguments substantiating the liability of a state for the acts of a court of final instance were denied.

Secondly, it was upheld that bringing the claim for damages before a national judge would violate the constitutional principles such as *res judicata*, legal certainty, judicial independence, judicial impartiality, non-discrimination and the requirement to pass a judgment within a reasonable time limit.

Thirdly, there was no agreement as to the content and application of the conditions of state liability for the acts of the courts of final instance, particularly the requirement of a sufficiently serious breach of the European Union law. Attention was paid to the fact that the Advocate General Léger and the Court had different opinions with regards to the conditions of state liability and their application.

The position of the Court on the liability of a state for the acts of national courts of the last instance remained unchanged in the subsequent case law (e.g., *Traghetti* case). That made the scientific debate shift from theoretical-

conceptual validity of the principle to the possible actual implementation of the principle in practice, as well as the possible application of alternative legal remedies for the protection of infringed rights.

It should also be noted that on the 1st of December 2009 the Lisbon Treaty, amending the Treaty of the European Union and the Treaty establishing the European Community, entered into force. The treaty did not include any special provision governing liability of a state when the claim for damages is submitted by an individual. Thus, despite numerous scientific criticisms of the possible difficulties in harmonizing national legislation with requirements of the European Union law, the implementation-related issues are not yet addressed at the European Union level, leaving the solution of the problem to individual Member State. This fact encourages further analysis of the provisions of the Treaty and the jurisprudence of the Court, as well as the reasons why implementation of liability of a State for the acts of the courts of final instance is indeed problematic.

It is also worth noting that the Lisbon Treaty made regulatory changes in order to enable the European Union to accede to the European Convention on Human Rights. Therefore, it is relevant to discuss whether state liability for the judgments of national courts of the last instance, as it is formulated in the jurisprudence of the Court, is without prejudice to the provisions of the Convention, as well as whether a Member State can implement this principle, without prejudice to its obligations under the European Convention of Human Rights.

The question is undoubtedly relevant to Lithuania. On the 1st of May 2004 Lithuania became a member of the European Union. From then on individuals are entitled to bring claims for damages against Lithuania. No specific legislative changes that would directly be related to the implementation of this principle were made at national level. Therefore, it is particularly important to determine whether the Lithuanian law governing state responsibility for judicial decisions is consistent with the requirements of the European Union law and if national provisions are sufficiently effective in order to protect individual rights against arbitrary actions of a state, as well as to analyze possible alternative legal remedies.

The review of research

It should be noted, that just a relatively small number of scientists is - interested in the topic. This is undoubtedly due to the reason that a topic is very specific and formulated in narrow terms. The majority of researchers examining this issue analyze only direct aspects of the European Union law (usually, conditions of state liability) and limits themselves merely to an analysis of national legislation implementing the *Köbler* decision. It is this kind of analysis that

G. Anagnostaras, P.J. Wattel, H. Toner, C.D. Classen, J. Buttimore, J. Komarek, J.E Pfänder, C. Vajda, T. Tridimas, P.M. Rodríguez and several other scholars are focused on. The only larger-scale work which analyzes the problematic issues of state liability for judicial acts is the monograph by B. Hofstötter called "*Non-compliance of national courts: Remedies in European Community Law and Beyond*", which provides for a deeper and broader analysis.

Another group consists of the scholars that focus on separate decisions adopted by the Court that complement and explain *Köbler* doctrine, or examine the problematic aspects of application of alternative legal remedies. L. Rossi, M. Breuer, M. Toborowski, R. Errera and other scientists carried out such a research.

Lithuanian scientists' contribution to the analysis of the problems of state liability for the judgments of national courts of final instance is very small. State liability issues, in general, in Lithuania are widely examined by two scholars namely V. Mikelėnas in the monograph "*Problems of Civil Liability: Comparative Aspects*" and S. Selelionytė-Drukteinienė in the doctoral thesis "*Development Trends of Tort Liability of States*". However, although these scholars discussed the question of judicial acts as a possible basis for a state liability, neither of them examined the state liability for the acts of courts of the final instance. The *Köbler* problem was shortly presented in the article by A. Samuilytė and episodically mentioned in the works of A. Vaitkevičiūtė dedicated to the broader analysis of tort liability of a state for breaches of the European Union law.

The study's scientific novelty and significance

The thesis is considered to be scientifically novel because of the following aspects. Firstly, the author analyses not only the question of liability of a State for the acts of the courts of final instance, but also the alternative legal remedies of infringed rights, their application conditions and the effectiveness of such legal means. Secondly, the Lisbon Treaty has entered into force making some regulatory changes. Until now, these changes in the context of the topic have not been evaluated neither at international nor at national level. Thirdly, in some European Union countries (e.g. Austria, United Kingdom, France and Lithuania), *Köbler* decision has already been applied that resulted in the emergence of new unresolved theoretical and practical problems (for example, state liability for the decisions of constitutional court). Taking into account all this and, in particular, the small contribution of Lithuanian scientists investigating the issues of implementation of state liability for the acts of final courts in Lithuania, it can be stated that the work "*State liability for the acts of the national courts of the final instance*" is the first research, which examines not only

reasoning of *Köbler* doctrine (its content and possible practical implementation in Lithuania), but also possible alternative legal remedies for the protection of infringed rights.

The analysis on state liability for the acts of courts of final instance should be useful to authorities of the legislative, executive and judicial power in informing themselves of the content of the commitments under the European Union law and the potential consequences in case of non-implementation of the obligations. The legislature will be able to use the results of the research in drafting process of legal acts, the executive power - applying the law of the European Union in practice (in particular, the Ministry of Justice of Lithuania, representing the state in the cases concerning state liability). The judicial power will be enabled to inform itself on the posible consequences of the behavior inconsistent with the requirements of the European Union law. The deficiencies and suggestions indicated in the work could also be useful to the representatives of Lithuania in the European Union Council and the Members of the European Parliament elected by the citizens of Lithuania in preparation for meaningful participation in a future debate on the improvement of regulation provided for in the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union.

It is assumed, that the increasing impact of the European Union law in daily life of Lithuania will augment the posibility of the damages posed by - improper application of the European Union law. Therefore, the thesis can also serve as a practical guidance to persons or their representatives, applying or intending to apply to a national court with the claim for damages. The work can be helpful in assessing the chances to win the case and taking decision as to the possible application of alternative legal remedies of infringed rights..

In addition, the study will contribute to the development of the doctrine on state liability (particularly in the light of the fact that Lithuanian researchers analyze the topic only episodically; the problems concerning the implementation of the liability for judgments of final courts and the content of the legal remedy is not revealed). The research should also be the basis for a broader scientific discussions. It is thought that the dissertation will be useful in educational process (for the lecturers of the European law and students), for preparation of publications of educational nature designed to inform individuals and natural persons of Lithuania of the possibilities to defend the rights derived from the European Union law.

The aim and objectives of the research

The object of the research is the state liability for the acts of the courts of final instance infringing the rights derived from the European Union law and alternative legal remedies of the rights infringed.

The principal aim of the thesis is to examine the problematic aspects of validity and implementation of the principle of state liability for the acts of national courts of final instance and possible application of alternative legal remedies of infringed rights derived from the European Union law.

In order to achieve this aim the following objectives are set:

1) To evaluate the legal validity of state liability for the defective acts of the courts of final instance;

2) To identify possible infringements of constitutional principles when *Köbler* doctrine is applied at national level;

3) Taking into account the jurisprudence of the Court of Justice in other cases concerning state liability, to disclose the content of conditions of state liability for the acts of the courts of final instance;

4) Taking into account the conditions governing the review of decisions of administrative authorities, judicial review and the possible application of infringement procedure, to compare the efficiency of these remedies with the action for damages;

5) To assess whether state's liability for the decisions of final courts is consistent with the Constitution of Lithuania; to evaluate whether Lithuanian national law governing the terms of state liability is in accordance with the requirements of the European Union law; and to determine whether Lithuania could be held liable for the decisions of its Constitutional Court.

The statements to defend:

1) The Constitution of Lithuania does not prohibit state liability for the decisions of the courts of the last instance. The liability is possible if it is implemented without infringing principles of constitutional value;

2) The examination of the claim for damages caused by a defective - decision of judicial power in the courts of a lower instance is incompatible with the principles of independence and impartiality of judiciary and legal certainty. The most effective way to solve the problem is the attribution of the competence to the Court of Justice to decide on the legality of the national court's decision in the preliminary procedure;

3) The reopening of a case in contrast with the infringement procedure could be effective alternative legal mean but it is not guaranteed by the European Union law. Taking into account the effectiveness of the remedy in comparison with the action for damages, the legislature must provide with the possibility to reopen proceedings on its own initiative.

Sources of the research and their review

The reseach was based on three groups of sources: a) the national law, the European Union law and international law, b) jurisprudence of the Court of Justice, the European Court of Human Rights and other international judicial institutions, practice of the courts of Lithuania and other countries, c) the - doctrine of scholars of international, European Union and national law.

The first and third parts focus on the evaluation of validity of the state - liability for the acts of the courts of final instance and the content of the conditions of such a liability. Therefore, the main sources of the analysis in this stage are the primary and secondary law of the European Union, in particular the jurisprudence of the Court of Justice, and opinions of general advocates. Systematic analysis also calls for the use of international treaties, such as the Vienna Convention on the Law of Treaties, the European Convention on Human Rights), as well as national legislation and case law. The answers from the Ministries of Justice of variuos Member States relating to the implementation of the European Union law at national level that were obtained applying the method of interview is one more important source aiding to reveal the pecularities of national regulation concerning the liability of a state for the acts of the courts of final instance.

Analysing whether the principles of constitutional value enshrined, *inter alia*, in the Convention on Human Rights can be infringed when the principle of state liability for the decisions of courts of the last instance is implemented at national level, the attention is paid to the provisions of European Convention on Human Rights and the practice of the Court of Human Rights. The recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe and the opinions of the Consultative Council of European Judges concerning the judicial independence, impartiality and responsibility is also an important source revealing the content of the principles of constitutional value and their compatibility with the jurisprudence of the Court of Justice.

In determining what alternative legal remedies could be applied in order to defend infringed rights of a person, comparing the effectiveness of the remedies with the efficiency of the action against a state for damages and the consistency of all those legal means, an important source apart from the practice of the Court of Justice is the documents of the European Commission related to the infringment procedure.

The examination of the posible implementation of the principle of liability in Lithuania is based on the analysis of Lithuanian national legislation and case law, particularly the jurisprudence of the Supreme Administrative Court of Lithuania and the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. Analyzing the possible state liability for the decisions of the Constitutional Court of the

Republic of Lithuania a very important source is the opinions of the scolars S. Platon and E. Šileikis.

Finnaly, it is emphazised that the doctrine forms the largest group of the sources of the thesis. The opinions of the scolars are cited in all the parts of the work in order to reveal possible problems and demonstrate different approaches to the problematic issues.

Methodology of the research

The research was conducted resorting to both theoretical and empirical research methods. First and foremost, the author resorted to comparative, systematic, and linguistic analysis. The interview and expert's method offering a more in-depth insight by practitioners and scholars was also employed.

The structure of the thesis

The thesis consists of: an introduction, five parts, conclusions and proposals, abstract in English, a list of sources and a list of author's scientific publications.

The first part of the work is dedicated to the analysis of the validity of state liability for defective judgments of the courts of final instance. Systematically applying the systemic (contextual) and teleological methods of interpretation, the author analyses whether a state as a subject of liability under European Union law should be understood as a single entity including the courts of final instance. In the view of the context of the Treaty and the rules of international customary and contractual law it is examined whether the liability for the courts of final instance arises when a state violates international law. It is also studied whether the non-contractual liability of the European Union established in the Treaty on the Functioning of the European Union may be used as an analogue for state liability, whether the European Union may be held liable for the acts of the Court of Justice. In addition, the national legal framework of 15 Member States that was in force when *Köbler* case was considered is analysed having the aim to find out whether these states could be held liable for the acts of the courts of final instance incompatible with national law. Teleological method of interpretation is applied in order to decide whether state liability for the acts of the courts of final instance might have influence to the effective implementation of the European Union law. Given the results of the research, the conclusion as to the legal validity of state liability is made. The impact of the Lisbon Treaty to the legal validity of the liability of a state for the decisions of the courts of final instance is also assessed.

In the second part, special attention is paid to identification of possible infringements of principles of constitutional significance, when state liability is

implemented at national level. For this purpose the author discloses the concept of the principles of judicial independence, impartiality, and non-discrimination, also the meaning of *res judicata* and other aspects of the principle of legal certainty. Taking into account the specific features of the principles, the author analyses whether the establishment of state liability is *ipso facto* not compatible with the principles. Secondly, it is decided whether judicial independence, impartiality and legal certainty preclude an action for damages if the claim is examined by a lower court, and, third, whether the right to a fair trial is ensured when the claim for damages is decided by the same court of final instance whose decision is thought to be imcompatible with the European law. It is also discussed whether the requirement of a reasonable length of proceedings is applicable to the process in constitutional court and the Court of Justice. In addition the author analyses whether a state infringes the principle of non-discrimination if it does not enable individuals to seek the redress for the infringements of national law attributed to the courts of last instance.

The third part begins with the identification of the subject of liability. After specifying which institution could be considered "the court of final instance", it is analyzed whether a constitutional court may be regarded as the court of final instance, which would have the duty to seek for a preliminary ruling, and, secondly, whose actions would be the basis for state liability under the European Union law. The analysis continues with the identification of the conditions under which state liability could arise. In view of the practice of the Court of Justice in cases concerning direct effect of the European Union law, the meaning of the requirement that the provision should intend to give rights is disclosed. Particular attention is paid to the requirement of a sufficiently serious breach of the European Union law. The author identifies the duties of national courts, and in oder to determine in which cases the infringement of the obligations may be regarded as sufficiently serious breach of the European Union law, indicates the criteria of sufficiently serious breach. Taking into account the practice of the Court concerning state liability for the acts of other institutions, it is analysed how the discretion to act left to a state, clarity, precision and nature of the rule infringed, the position taken, where applicable, by a Union's institution affect the seriousness of the violation. Particular attention is paid to the analysis of such criteria of sufficiently serious breach as the fulfillment of the obligation to seek for a preliminary ruling and intentional nature of the breach. The assessment of the conditions of state liability is completed by establising whether the requirement of direct causal link is the concept of national or the European Union law.

The fourth part focuses on possible alternative legal remedies for protection of undermined right derived from the European Union law. It is discussed

whether the duty to review a decision incompatible with the European Union law, is attributed not just to an administrative authority, but also to a national court. Besides, the author analyses whether the review of a decision is an independent alternative legal remedy, that is whether a state may require from an individual to resort to the review of a case before claiming damages. The author discloses the content of these measures and discusses the question of their efficiency in relation to an action for damages against the State. In addition this part focuses on the analysis of the nature of the "infringement procedure" established in Art. 258, 260 of the Treaty on the Functioning of the European Union, the application of the procedure in case when the European Union law is infringed by the acts of national courts, and the influence of the procedure to the protection of individual rights.

The fifth part is devoted to the analysis of how Lithuania implements the obligations arising from the European Union law. It is examined whether state's liability for defective final judgments of the national court is without prejudice to the provisions of the Constitution of the Republic of Lithuania, and what changes are needed to ensure the effective implementation of the European Union law in Lithuanian legal system and proper protection of the principles of constitutional value. The author considers the question whether a state may be liable for the decisions of the Constitutional Court and possible alternatives for ensuring the protection of rights derived from the European Union law. It is discussed whether it is possible to review the decision incompatible with the European Union law in civil and administrative case.

The dissertation ends with the findings and proposals. It is also accompanied by a summary of the thesis in English, the list of sources and the list of the author's scientific publications.

Conclusions and proposals

1. The analysis of the Treaty on the Functioning of the European Union systematically applying teleological and systematic (contextual) methods of interpretation shows that the state liability for the decisions of the courts of final instance is legally grounded. Systematic approach (analysis of customary international law, European Convention on Human Rights and national law) does not allow to infer that a state as a subject of state liability is understood as a single entity comprising the courts of final instance. The practice of application of international and national legal provisions shows that state liability for the acts of the courts of the last instance is possible when a court breaches international law (on rear occasions national law). Despite this the objective of the Treaty, the obligations set out in Art. 3 (a) of Treaty on European Union (ex Art. 10 of the Treaty establishing the European Community), as well as perma-

nent intentions of the states to change the Treaty and improve regulation show that it was aimed to create the Treaty that would function effectively. The effectiveness of the Treaty would reduce, if a state acting, *inter alia*, through the courts of final instance would not guarantee an effective implementation of the rights derived from the European Union law and individuals could not seek compensation for the damage caused.

2. The implementation of state liability for the courts' decisions that are in breach with the European Union law does not infringe the principle of *res judicata*, but questions the prejudicial power of the final decision. If persons are allowed to challenge the findings of a court of final instance in the original proceedings, the facts set by the final decision or (and) the application of the European Union law can be re-evaluated by a lower court in the proceedings for damages. This situation leads to the existence of two conflicting final decisions what creates legal uncertainty.

When a judge of a lower court assesses the legality and validity of a decision of a court of final instance, the doubts concerning the independence (objective impartiality) of the judiciary also arise and this situation again creates legal uncertainty. In author's opinion, the problems could be solved if the Court of Justice acquires the competence to assess a possible breach of European Union law during preliminary procedure.

3. The state is liable for a decision of a court of the final instance only when there is a sufficiently serious breach of the European Union law. Addressing the question of gravity of the breach, the national judicial authority must pay attention to all the circumstances of a case, *inter alia*, clarity and precision of the rule infringed, whether the infringement was intentional, whether the error of law was excusable or inexcusable, the position taken, where applicable, by a Union's institution and non-compliance by the court in question with its obligation to make a reference for a preliminary ruling. In case of infringement of a clear and precise provision, the error may be justified only in exceptional cases, when a national court shows clear intentions to comply with the European Union law, but the position of other European Union institutions misleads it. In case of infringement of an unclear and imprecise provision, the implementation or non-implementation of obligation to seek a preliminary ruling from the Court may have a crucial role on the decision of the gravity of the breach. If the national court decides to not seek for a preliminary ruling without giving any clear reasons, silence may be a factor determining the seriousness of the infringement. If a national court decides to base its decision not to seek a preliminary ruling on the *acte clair* doctrine and provides the plausible explanation, the breach of the European Union Law would be regarded as sufficiently

serious only if there were evidence that the national court clearly understood the need to seek for a preliminary ruling.

3. The reopening of a case is deemed to be an effective alternative legal remedy for protection of a right infringed but the European Union law does not guarantee such a remedy. A state properly implementing its obligations under the European Union law has to ensure only the right to damages for the decisions of the courts of final instance, and may not require from an individual to reopen the case before claiming damages. A person who has sought to reopen the case is not obliged to appeal an unfavorable decision, and can apply directly for damages. The pre-requirement to exercise the right to reopen the procedure before resorting to an action for damages, as obligatory legal mean, would not be compatible with the European Union law.

The infringement procedure in the European Union institutions is a separate alternative legal remedy but it does not guarantee effective legal protection of rights of an individual. Individuals cannot influence the concomitance of the infringement procedure, and the results of the infringement procedure do not essentially affect the legal status of the individual. The declaration of an infringement under Art. 258 and Art. 260 is an important but not sufficient factor in order to win a *Köbler* type action, as sufficient seriousness of the breach is required.

5. Lithuania can not be held liable for the decisions of its Constitutional Court when it is responsible just for abstract control of constitutionality of norms even if the court makes a mistake with regards to the content of the European Union law. Although the Constitutional Court will be considered as having contributed to the infringement of the European Union law, it will never infringe the European Union law directly. If the right to submit an individual constitutional complaint is established, the Constitutional Court would be considered the court of the last resort, which means that it will have seek for a preliminary ruling from the Court of Justice where there is possible colision between the national and the European Union law. In this case the Constitutional Court has the opportunity to "correct" an error concerning the European Union law made by an ordinary or administrative court. Accordingly, such an error regarding the content of the European Union law presupposes the fact that a person loses an oportunity to protect the rights deriving from the European Union law.

The analysis of the jurisprudence of the Lithuanian Constitutional Court does not leave any doubt that the Lithuanian Constitution entitles an individual with the right to damages even if the breach of the right is commited by the court of final instance. Since the legal provisions do not expressly address the possibility to claim damages as a consequence of a defective final decision of

the court of final instance and do not specify the conditions of such liability, the national courts furnish a person with the possibility to seek damages by directly applying the provisions of the Constitution and the European Union law. However, since the situation when a judge of a lower court has to decide on the validity of the decision of the court of the last instance may cast doubt as to the proper implementation of principles of judicial independence and impartiality, the legislator could (should) entrust the Supreme Court of Lithuania (the senate or plenary session) and the Supreme Administrative Court of Lithuania (plenary session) with a right to deal with the liability issues.

The possibilities to reopen the case because of a possible breach of the European Union law in Lithuanian courts are different depending on a type of courts (ordinary or specialized) and procedures involved. If a court of the final instance makes a clear error as to interpretation or application of the European Union law, the process can be reopened in an administrative but not a civil case. Therefore, such legal regulation should be amended, providing the possibility to reopen a process in a civil case if subsequent jurisprudence of the Court approves incorrect interpretation or application of the European Union law or a national court failed to fulfill the obligation under Art. 234 of the - Treaty on the Functioning of the European Union to seek for a preliminary ruling, which could cause the commitment of a manifest error of interpretation and application of the European Union law.

If the Member States can not reach the agreement on the amendments of the primary law of the European Union (namely Art. 267 of the Treaty on the Functioning of the European Union), which would allow the Court of Justice to decide whether the breach of the European Union law was sufficiently seriuos during the preliminary procedure, the author, taking into account the above mentioned findings, offers:

To supplement Art. 20 paragraph 1 of *The Law on Administrative Proceedings* with subparagraph 6 establishing that the Supreme Administrative Court of Lithuania is the only and final instance to decide the claims for damages resulting from a manifest violation of the European Union law attributed to the Supreme Administrative Court of Lithuania (when previuos case was heard by the Chamber of 3 or 5 judges). Accordingly, subparagraph 5 has to be added to the Art. 31 paragraph 1 of the *Law on Courts*.

To change Art. 46 of *The Law on Administrative Proceedings* establishing that a case for damages resulting from a manifest infringement of European Union law attributed to the Supreme Administrative Court of Lithuania (when previuos case was heard by the Chamber of 3 or 5 judges) is decided in the plenary session of the Court.

To add paragraph 5 to Art. 23 of the *Law on Courts* provided that the Supreme Court of Lithuania is the only and final instance to decide the claims for damages resulting from a manifest violation of the European Union law attributed to an ordinary court of the last resort and the Supreme Administrative Court of Lithuania deciding the case in the plenary session.

To add paragraph 5 to Art. 25 of the *Law on Courts* provided that the senate of the Lithuanian Supreme Court examines the claims for damage resulting from a manifest violation of the European Union law attributed to the plenary session of the Supreme Court of Lithuania and the Supreme Administrative Court of Lithuania.

To supplement Art. 357 of the *Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania*, establishing that the plenary session of the Civil Division of the Supreme Court of Lithuania examines the claims for damage resulting from a manifest violation of the European Union law attributed to ordinary courts of the last instance.

If he legislature does not change the regulation, national courts should follow the practice of the Supreme Administrative Court of Lithuania and hear the actions for damages caused by the acts attributed to the courts of the last instance applying directly the Constitutional Law "*Concerning the membership in the European Union of Lithuania*" and the European Union law.

Also, in the view of the findings concerning alternative remedies, it is proposed to supplement the paragraph 1 of Art. 366 of the *Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania* with subparagraph 10, establishing that it is allowed to reopen the procedure, if (a) a court made a manifest error of interpretation and application of the European law and there is a practice of the Court of Justice confirming distant interpretation or application, or (b) a national court failed to fulfill the obligation to seek for a preliminary ruling, which could cause the commitment of a manifest error of interpretation and application of the European Union law.

Taking into account these substantial legislative changes, if necessary, other provisions of the laws of Lithuania should be made consistent with these modifications.

LIST OF ACADEMIC PUBLICATIONS

Academic publications on the topic of dissertation

1. Valutytė R. Legal bases of state liability for the acts attributable to the courts of final instance. *Studies of Social Sciences*. 2009, 2 (2): 137-156.
2. Valutytė R. Possible infringements of constitutional principles and the convention of human rights while implementing the principle of state liability for the acts of the courts of last instance. *Studies of Social Sciences*. 2009, 3 (3): 145-164.
3. Drakšas R., Valutytė, R. The concept and implementation of the principle of governmental liability for damage caused to individuals. *Justitia*. 2007, 2 (64).

Academic publications on other topics

4. Drakšas, R., Valutytė, R. The concept of torture in international law. *Law*. 2009, 71: 7-24.
5. Drakšas, R., Valutytė, R. The problems of determination and implementation of criminal responsibility for torture in Lithuania. *Law*. 2010, 74: 46-57.

CURRICULUM VITAE

Personal information

Date of birth: 27/05/1983
Contacts: r.valutyte@gmail.com

Education

2001/09 – 2006/06	Vilnius University Law Faculty (master degree awarded).
2006/10/15 – 2006/05/19	Doctoral studies at the Department of International Law in Mykolas Romeris University.

Lecturing experience

2007/02 to present	Lecturer of "International protection of human rights", "International public law" and "International disputes settlement" at Mykolas Romeris University, Law Faculty.

Work experience

2004/02/2 – 2004/08/30	Institute of Law, Department of International Relations (specialist)
2005/06/03 – 2005/10/03	R. Drakšas Lawyer's Office (legal assistant)

Scientific researches and trainings

2006 (May)	European Parliament (Brussels, Belgium). Internship
2007 (October)	European University Institute (Florence, Italy). Internship
2009/03/01 – 2009/04/06	Granada University, Faculty of Political Sciences and Sociology (Granada, Spain). Internship
2009/06/01 – 2009/06/26	Granada University, Faculty of Law (Granada, Spain). Internship
2009/09/28 – 2009/10/28	Strasbourg University (Strasbourg, France). Internship

Regina Valutytė

VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖ DĖL NACIONALINIŲ GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMŲ

„*Me esame galutiniai ne todėl, kad mes neklystame; mes neklystame todėl, kad esame galutiniai*“
JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjas R.H. Jackson,
Brown v. Allen, 344 U.S. 443, 540 (1953)

Disertacijoje nagrinėjama mokslo problema. Tyrimo aktualumas

1957 m. kelių Europos valstybių sutarimu buvo sukurta unikali teisinė sistema, kuri, laikui bėgant, virto fenomenaliu organizaciniu dariniu. Įkurta kaip valstybių ekonominio bendradarbiavimo forumas, Europos Sąjunga išsiplėtė ne tik geografiniu atžvilgiu, bet ir objektų, tikslų apimtimi. Šiandien Europos Sąjunga siekia ne tik pagerinti socialines ir ekonomines valstybių narių piliečių gyvenimo sąlygas, bet ir sustiprinti Europos Sąjungos piliečių teisių ir interesų apsaugą, Europos identitetą ir jos nepriklausomybę, skatinti taiką, saugumą ir progresą Europoje ir pasaulyje[1].

Atsižvelgdamas į poreikį ginti privačių asmenų teises, kurias jiems suteikė tokią teisinę sistemą steigianti sutartis (tuomet galiojusi Europos Bendrijos steigimo sutartis), Teisingumo Teismas ne kartą savo ankstyvoje praktikoje pabrėžė, kad Europos Sąjungos teisės pažeidimas *gali būti* ieškinio prieš valstybę pagrindas pagal nacionalinę teisę. Tačiau kartu Teisingumo Teismas pažymėjo, kad sutartis neįgalina kurti naujų pažeistų teisių gynybos būdų, taigi reikia naudotis tomis priemonėmis, kurias suteikia nacionalinė teisė[2]. Pastebėtina, kad 1975 m. Teisingumo Teismas buvo paprašytas pareikšti nuomonę, kokių sutarties pakeitimų reikėtų norint sukurti Europos Sąjungą[3]. Teismas pasiūlė, kad sutartis *inter alia* būtų papildyta nuostata, numatančia neginčijamą

[1] Treaty on the functioning of the European Union (consolidated version) [2008] C115.

[2] Case 6/60, *Humblet v Belgian State* [1960] ECR 559, p. 569; Case 39/72, *Commission v Italy* [1973] ECR 101; Case 60/75*, Carmine Antonio Russo v Azienda di Stato per gli interventi sul mercato agricolo (AIMA)* [1976] ECR 45; Case 101/78, *Granaria v Hoofdproduckschap voor Akkerbouwprodukten* [1979] ECR 623; Case 181/82, *Roussel Laboratoria BV and others v État néerlandais* [1983] ECR 3849; Case 154/85, *Commission v Italy* [1987] ECR 2717; Case 158/80, *Rewe v Hauptzollamt Kiel* [1981] ECR 1805.

[3] Hartley, T. C. *European Union law in a global context: text, cases and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 207.

privačių asmenų teisę kreiptis dėl žalos, patirtos valstybei pažeidus Europos Sąjungos teisę, atlyginimo[4]. Remiantis tokia Teismo pozicija ir atsižvelgiant į tai, kad tuo metu galiojusioje sutartyje nebuvo nė vienos aiškios nuostatos, reglamentuojančios privačių asmenų teisę kreiptis į teismą su ieškiniu prieš valstybę dėl Europos Sąjungos teisės pažeidimu padarytos žalos atlyginimo, tradiciškai manyta, kad tokią teisę asmeniui gali suteikti tik nacionalinės teisės nuostatos.

Visgi 1991 m. *Francovich* byloje Teisingumo Teismas pripažino, kad teisė pareikšti ieškinį prieš Europos Sąjungos teisę pažeidusią valstybę nacionaliniame teisme ir reikalauti atlyginti tokiu pažeidimu padarytą žalą kyla tiesiogiai iš Sutarties. Šiuo sprendimu Europos Sąjungos mastu minimaliai harmonizuotos sąlygos valstybės atsakomybei dėl Europos Sąjungos teisę pažeidžiančių veikų atsirasti.

Aiškindamas valstybės atsakomybės principą, Teisingumo Teismas neapsiribojo sprendimu *Francovich* byloje. Valstybės atsakomybės principo samprata plėtota *Brasserie du Pêcheur, Dillenkofer, Hedley Lomas* bylose. Šiose bylose Teisingumo Teismas aiškino ir taikė valstybės atsakomybės sąlygas bei išplėtė subjektų, dėl kurių gali kilti atsakomybė, ratą, nurodydamas, kad atsakomybė valstybei gali kilti ne tik dėl įstatymų vykdomosios, bet ir dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veikų.

Ištisą dešimtmetį plėtojęs savo jurisprudenciją valstybės atsakomybės srityje, 2003 m. *Köbler* byloje Teisingumo Teismas konstatavo, kad principas, pagal kurį valstybės narės yra įpareigotos atlyginti žalą, padarytą asmenims Europos Sąjungos teisės pažeidimu, taikytinas ir tais atvejais, kai Sąjungos teisę pažeidžia galutinės instancijos teismas, ir kad kiekvienos valstybės narės teisinėms sistemoms yra paliekama teisė nustatyti instituciją, kuri būtų kompetentinga nagrinėti ginčus dėl žalos atlyginimo.

Tiek kai kurios į bylą įstojusios šalys, tiek vėliau mokslininkai kritikavo šį sprendimą dėl keleto aspektų. Visų pirma teigta, kad sprendimas *Köbler* byloje nėra teisiškai pagrįstas, kadangi valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų nenumato sutartis, teisės reikalauti žalos, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, negalima išvesti iš valstybių-Europos Sąjungos narių tarpusavio santykiams taikytinų tarptautinės teisės normų, tarp jų ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos. Taip pat išreikšta nuomonė, kad nėra pagrįsta teigti, jog sprendimo *Köbler* byloje priėmimo metu valstybių narių teisės aktai leido valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų

[4] Reports on European Union. European Parlament, Court of Justice, Economic and Social Committee. Bulletin of the European Communities, Supplement 9/75, p. 18 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. kovo 30 d.]. <http://aei.pitt.edu/5590/01/002291_1.pdf>.

klausimą kelti nacionaliniame lygmenyje. Taigi neigti visi argumentai, kuriais Teisingumo Teismas pagrindė valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų veikų sprendimų.

Antra, teigta, kad įgyvendinant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų principą nacionaliniame lygmenyje, bus pažeisti konstitucinę reikšmę turintys *res judicata*, teisinio tikrumo, teismo nepriklausomumo, teismo nešališkumo, nediskriminacijos principai ir protingos proceso trukmės reikalavimas, sumenkės teismų autoritetas ir reputacija.

Trečia, daug diskutuota dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų sąlygų, ypač pakankamai rimto teisės pažeidimo, turinio bei jų galimo pritaikymo. Dėmesys atkreiptas į tai, kad generalinio advokato M.P. Léger, pateikusio nuomonę *Köbler* byloje, ir Teisingumo Teismo nuomonės tiek sąlygų turinio, tiek jų taikymo aspektu išsiskyrė.

Teisingumo Teismo pozicijai dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų nesikeičiant ir vėlesnėje jurisprudencijoje (pvz., *Traghetti* byloje), mokslinėje literatūroje nuo diskusijų dėl teorinio-koncepcinio principo pagrįstumo, pereita prie svarstymų apie realų šio principo įgyvendinimą praktikoje, taip pat galimas alternatyvias pažeistų asmens teisių gynimo priemones.

Taip pat reikia pastebėti, kad 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusi Lisabonos Sutartis, iš dalies pakeitusi Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, nenumatė jokios konkrečios nuostatos dėl valstybės atsakomybės, ieškinį pareiškus privačiam asmeniui. Taigi, nepaisant gausios mokslinės kritikos dėl galimų sunkumų derinant nacionalinę teisę su Europos Sąjungos teisės reikalavimais, su nagrinėjamo principo įgyvendinimu susijusios problemos kol kas nėra sprendžiamos Europos Sąjungos lygmenyje, tai paliekant daryti valstybėms narėms nacionaliniu lygmeniu. Ši aplinkybė skatina analizuoti Teisingumo Teismo praktiką ir aiškintis, dėl kokių priežasčių valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų principo įgyvendinimas yra problemiškas.

Be to, pažymėtina, kad Lisabonos Sutartimi buvo padaryti pakeitimai, kurie sudarė sąlygas Europos Sąjungai prisijungti prie Europos Žmogaus Teisių Konvencijos. Todėl aktualu spręsti, ar valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų principas, taip kaip jis suformuluotas Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, nepažeidžia atitinkamų Europos Žmogaus Teisių Konvencijos nuostatų, taip pat, ar valstybė narė gali įgyvendinti šį principą, nepažeisdama įsipareigojimų pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją.

Neabejotinas šio klausimo aktualumas ir Lietuvai. 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus pilnateise Europos Sąjungos nare, privatūs asmenys taip pat įgijo teisę pareikšti ieškinius dėl žalos atlyginimo prieš Lietuvos Respubliką. Jokie konkretūs teisės aktų pakeitimai, tiesiogiai susiję su nagrinėjamo principo įgy-

vendinimu, daromi nebuvo. Taigi ypač aktualu nustatyti, ar Lietuvos Respublikos teisės nuostatos, reglamentuojančios valstybės atsakomybę dėl teismų sprendimų, yra suderintos su Europos Sąjungos teisės reikalavimais, ar jos yra pakankamai veiksmingos, kad privatiems asmenims garantuotų efektyvią jų teisių gynybą ir apsaugotų juos nuo valstybės savivalės. Taip pat svarbu išanalizuoti, kokios yra alternatyvios asmenų pažeistų teisių teisinės gynybos priemonės.

Tyrimų apžvalga

Reikia pastebėti, kad nagrinėjamos temos aspektais domisi palyginti nedaug mokslininkų. Tai neabejotinai lemia pasirinktos temos siaurumas ir specifiškumas. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad dauguma mokslininkų šią temą nagrinėja vienpusiškai, analizuodami tik tiesiogiai su ES teise susijusius aspektus (dažniausiai valstybės atsakomybės sąlygas) arba apsiribodami savo nacionalinės teisės, įgyvendinančios *Köbler* sprendimą, analize. Būtent tokio pobūdžio analizei dėmesį skyrė G. Anagnostaras, P.J. Wattel, H. Toner, C.D. Classen, J. Buttimore, J. Komarek, J.E Pfander, C. Vajda, T. Tridimas, P.M. Rodríguez ir kiti mokslininkai. Vienintelis didesnės apimties darbas, kuriame analizuojami valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų probleminiai klausimai, yra B. Hofstötter monografija „*Non-compliance of national courts: remedies in European Community law and beyond*".

Kita mokslininkų grupė pasižymi tuo, kad komentuoja atskirus Teisingumo Teismo sprendimus, kurie papildo ir paaiškina *Köbler* sprendimo turinį, arba nagrinėja probleminius alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių įgyvendinimo aspektus. Prie tokių mokslininkų priskiriami L. Rossi, M. Breuer, M. Toborowski, R. Errera ir kiti tyrėjai.

Lietuvių mokslininkų indėlis nagrinėjant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų problematiką ypač nedidelis. Kai kuriuos valstybės atsakomybės dėl teisminės valdžios aspektus Lietuvoje yra išnagrinėję du mokslininkai: V. Mikelėnas monografijoje „*Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai"* bei S. Selelionytė-Drukteinienė daktaro disertacijoje „*Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos"*. Visgi nors teismų sprendimų, kaip galimo valstybės atsakomybės pagrindo klausimas šių mokslininkų darbuose buvo aptartas, nei pirmasis, nei antrasis specialistas nenagrinėjo valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų klausimo, kai tokia atsakomybė kyla dėl netinkamo ES teisės įgyvendinimo. Epizodiškai disertacijos tyrimo objektas paliestas A. Samuilytės straipsnyje, kuriame trumpai aptarta *Köbler* bylos esmė, bei A. Vaitkevičiūtės darbuose, skirtuose bendro pobūdžio valstybės deliktinės atsakomybės dėl Europos Sąjungos teisės pažeidimų klausimams nagrinėti.

Tyrimo mokslinis naujumas ir reikšmė

Disertacinis darbas yra naujas keletu požiūriu. Visų pirma, autorė atlieka ne tik valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų doktrinos turinio, bet ir alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių įgyvendinimo sąlygų, jų efektyvumo bei suderinamumo su ieškiniu dėl žalos atlyginimo analizę. Šių aspektų taip plačiai nenagrinėja nė vienas iš aukščiau minėtų mokslininkų. Antra, įsigaliojus Lisabonos Sutarčiai, keičiasi kai kurie teisinio reguliavimo aspektai. Iki šiol valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų ir galimų alternatyvių pažeistų asmens teisių gynybos priemonių kontekste jie nėra įvertinti nei tarptautiniame, nei nacionaliniame lygmenyje. Trečia, kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse (pvz., Austrijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, taip pat Lietuvoje) šis sprendimas jau yra pritaikytas, dėl ko išryškėja naujos, autorės žiniomis, nei užsienio, nei lietuvių mokslininkų neįvertintos ir nenagrinėtos teorinės bei praktinės problemos (pvz., galima valstybės atsakomybė dėl konstitucinio teismo sprendimų). Atsižvelgiant į šiuos aspektus galima teigti, kad pasirinkta tema „*Valstybės atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų“* yra pirmasis tokio pobūdžio mokslinis tyrimas, kuriame analizuojamas ne tik Teisingumo Teismo suformuluotos doktrinos pagrindimas, turinys, praktinis jos įgyvendinimas nacionalinėje Lietuvos teisėje, bet ir galimos alternatyvios asmens pažeistų teisių gynybos priemonės bei jų suderinamumas su ieškiniu prieš valstybę dėl žalos atlyginimo.

Valstybių atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų analizė turėtų būti naudinga tiek Lietuvos Respublikos įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios, tiek teisminės valdžios institucijoms, suvokiant Europos Sąjungos teisėje numatytų įsipareigojimų turinį, galimą atsakomybę. Įstatymų leidėjas tyrimo rezultatus galės panaudoti rengdamas teisės aktų projektus, vykdomoji valdžia – taikydama Europos Sąjungos teisę praktikoje (ypač Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija, atstovaudama valstybę ieškiniuose dėl žalos atlyginimo), teisminė valdžia – susipažindama su elgesio, nesuderinamo su Europos Sąjungos teise, pasekmėmis. Į šiame darbe nurodytus nagrinėjamo instituto trūkumus ir pasiūlymus dėl jo tobulinimo galėtų atsižvelgti ir Europos Sąjungos Taryboje Lietuvą atstovaujantys ministrai bei Lietuvos Respublikos piliečių išrinkti Europos Parlamento nariai tam, kad galėtų prasmingai dalyvauti ateityje vyksiančiuose debatuose dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo tobulinimo.

Manytina, kad Europos Sąjungos teisei vis labiau skverbiantis į kasdienį Lietuvos gyvenimą, didės žalos padarymo dėl netinkamo Europos Sąjungos teisės taikymo asmeniui tikimybė. Todėl mokslinis darbas taip pat galėtų tapti praktinėmis gairėmis asmenims ar jų atstovams, besikreipiantiems ar ketinan-

tiems kreiptis į teismą dėl žalos, patirtos dėl neteisėto galutinės instancijos - teismo sprendimo, atlyginimo, vertinant savo galimybes laimėti bylą bei sprendžiant dėl alternatyvių pažeistų asmens teisių teisinės gynybos priemonių panaudojimo.

Be to, tyrimas turėtų prisidėti prie Lietuvos valstybės atsakomybės doktrinos vystimosi (ypač atsižvelgiant į tai, jog nagrinėjamas klausimas Lietuvos mokslininkų darbuose analizuojamas tik epizodiškai, neatskleidžiant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimo turinio ypatumų ir problematikos) bei būti pagrindu platesnio masto mokslinėms diskusijoms. Disertacija taip pat bus naudinga dėstantiems ir studijuojantiems Europos Sąjungos teisės discipliną, rengiant švietėjiško pobūdžio leidinius, skirtus informuoti Lietuvos Respublikos juridinius ir fizinius asmenis apie galimybę ginti iš Europos Sąjungos teisės kylančias teises.

Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai:

Tyrimo **objektas** - valstybės atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių Europos Sąjungos teisę, ir alternatyvios asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonės.

Disertacijos **tikslas** – ištirti valstybės atsakomybės dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų pagrįstumo ir tokios atsakomybės taikymo nacionaliniame lygmenyje probleminius aspektus, įgyvendinimo galimybes Lietuvoje bei galimą alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių pritaikymą.

Kad būtų pasiektas tikslas, keliami tokie **uždaviniai**:

1) Įvertinti valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių Europos Sąjungos teisę, teisinį pagrįstumą, atsižvelgiant į tarp šalių galiojančias tarptautinės teisės normas, valstybėms bendrus teisės principus, Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo tikslą, pobūdį ir kontekstą.

2) Identifikuoti galimus valstybėms narėms bendrų konstitucinės reikšmės principų pažeidimus, *Köbler* doktriną įgyvendinant nacionaliniu lygmeniu;

3) Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija bylose dėl valstybės atsakomybės, nustatyti valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų kilimo sąlygų turinį;

4) Atsižvelgiant į administracinių institucijų ir teismo sprendimų peržiūrėjimo bei Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 258, 260 str. įtvirtintos „pažeidimo procedūros“ taikymo sąlygas, įvertinti šių teisinės gynybos priemonių ir individualaus ieškinio prieš valstybę suderinamumą, palyginti jų efektyvumą su ieškinio prieš valstybę efektyvumu;

5) įvertinti, ar valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų yra suderinama su Lietuvos Konstitucija, ar Lietuvos Respublikos

nacionalinės teisės nuostatos, reglamentuojančios valstybės atsakomybės sąlygas, atitinka Europos Sąjungos reikalavimus, ir nustatyti, ar Lietuvai galėtų kilti atsakomybė dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimų.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1) Lietuvos Konstitucija nedraudžia valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų. Tokia atsakomybė galima, jeigu ją įgyvendinant nepažeidžiami konstitucinės reikšmės principai.

2) Ieškinio dėl žalos atlyginimo nagrinėjimas žemesnės instancijos - teismuose nesuderinamas su teismų nepriklausomumo ir nešališkumo bei teisinio tikrumo principais. Nagrinėjama problema efektyviausiai būtų išspręsta suteikiant Teisingumo Teismui kompetenciją nacionalinių teismų sprendimų teisėtumą įvertinti prejudicinės procedūros metu.

3) Proceso atnaujinimas, skirtingai nuo Europos Komisijos vykdomos valstybės padarytų Europos Sąjungos teisės pažeidimų priežiūros procedūros, galėtų būti efektyvia alternatyva pažeistų asmens teisių gynimui, tačiau Europos Sąjungos teisė šios alternatyvos negarantuoja. Atsižvelgdamas į šios teisinės gynybos priemonės efektyvumą, lyginant su ieškinio prieš valstybę dėl žalos atlyginimo kaip teisinės gynybos priemonės veiksmingumu, įstatymų leidėjas proceso atnaujinimo galimybę turėtų užtikrinti savo iniciatyva.

Tyrimo šaltiniai ir jų apžvalga

Disertacijoje naudojamasi trimis šaltinių grupėmis: a) nacionalinės teisės, Europos Sąjungos teisės bei tarptautinės teisės aktais; b) Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo, kitų tarptautinių teisminių institucijų, Lietuvos bei kitų valstybių teismų jurisprudencija; c) tarptautinės teisės, Europos Sąjungos teisės bei nacionalinės teisės reguliavimą analizuojančių mokslininkų darbais.

Pirmoje ir trečiojoje dalyse daugiausia dėmesio skiriama valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų teisiniam pagrįstumui įvertinti bei atsakomybės įgyvendinimo sąlygų turiniui nustatyti. Todėl pagrindiniais šaltiniais šiame analizės etape yra Europos Sąjungos pirminė ir antrinė teisė, ypač Teisingumo Teismo jurisprudencija bei generalinių advokatų nuomonės. Svarbų vaidmenį atliekant sisteminę analizę be minėtų šaltinių vaidina tarptautinės sutartys (Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, Europos Žmogaus Teisių Konvencija), taip pat įvairių valstybių nacionalinės teisės aktai bei teismų praktika. Šios analizės kontekste taip pat svarbūs pritaikius anketinį metodą gauti Europos Sąjungos valstybių Teisingumo ministerijų atsakymai į klausimus dėl valstybės atsakomybės principo įgyvendinimo nacionaliniu lygmeniu.

Analizuojant, ar įgyvendinant valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų galimi konstitucinės reikšmės principų, *inter alia* įtvirtintų Europos Žmogaus Teisių Konvencijoje, pažeidimai, daug dėmesio skiriama Europos Žmogaus Teisių Konvencijai bei jos nuostatas detalizuojančiai Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijai. Ypač svarbus šaltinis, atskleidžiant konstitucinės reikšmės principų turinį bei Teisingumo Teismo praktikos suderinamumą su šiais principais, yra Europos Tarybos Ministrų Komiteto bei Europos Teisėjų Patariamosios Tarybos nuomonės teismų nepriklausomumo, nešališkumo bei atsakomybės klausimais.

Nustatant, kokios galimos alternatyvios asmens pažeistų teisių gynybos priemonės, bei vertinant ieškinio prieš valstybę bei įvardintų alternatyvių priemonių efektyvumą bei suderinamumą, be Teisingumo Teismo praktikos svarbiu šaltiniu yra ir Europos Komisijos dokumentai, susiję su pažeidimo procedūra.

Nagrinėjant teismų atsakomybės principo įgyvendinimo galimybes Lietuvoje daugiausia dėmesio skiriama nacionaliniams Lietuvos Respublikos teisės aktams bei teismų praktikai, ypač Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai. Ypatingai svarbiu šaltiniu analizuojant galimą valstybės atsakomybę dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimų tampa mokslininkų S. Platon ir E. Šileikio pateiktos mokslinės nuomonės.

Galiausiai pabrėžtina, kad didžiausią visos disertacijos tyrimų šaltinių grupę sudaro doktrina. Ja, siekiant atskleisti disertacijoje analizuojamo probleminių klausimų esmę bei nuomonių įvairovę, daugiau ar mažiau naudotasi visose disertacijos dalyse.

Tyrimo metodika

Atliekant tyrimą, taikomi tiek teoriniai, tiek empiriniai tyrimo metodai: *lyginamasis, sisteminės analizės, lingvistinis, anketinis, ekspertų, aprašomasis* bei *apibendrinimo*.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro: įvadas, penkios dalys, išvados ir pasiūlymai, santrauka anglų kalba, šaltinių sąrašas ir autorės mokslinių publikacijų sąrašas.

Pirmoje dalyje pateikiama valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų teisinio pagrįstumo analizė. Sistemiškai taikant sisteminį (konteksto) ir teleologinį sutarties aiškinimo metodus, nagrinėjama, ar valstybė kaip atsakomybės pagal Europos Sąjungos teisę subjektas turėtų būti suprantama kaip apimanti galutinės instancijos teismus. Atsižvelgiant į Sutarties kontekstą bei šalių tarpusavio santykiams taikytinas tarptautines paprotines teisės ir sutartines teisės normas, aiškinamasi, ar valstybei kyla atsakomybė dėl galuti-

nės instancijos teismų sprendimų, kai jie pažeidžia tarptautinės teisės reikalavimus. Taip pat analizuojama, ar Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo įtvirtinta Europos Sąjungos deliktinė atsakomybė gali būti taikoma kaip analogas pagrindžiant valstybės atsakomybę pagal privataus asmens ieškinį. Įvertinama, ar Europos Sąjungai gali kilti atsakomybė dėl Teisingumo Teismo sprendimų. Be to, atsižvelgiant į 15 valstybių Europos Sąjungos narių nacionalinį teisinį reglamentavimą, galiojusį sprendžiant *Köbler* bylą, vertinama, ar valstybei gali kilti atsakomybė, jeigu galutinės instancijos teismai veikia nesuderinamai su nacionaline teise. Taikant teleologinį sutarties metodą, analizuojama, ar valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų nustatymas gali daryti įtaką sutarties veikimo efektyvumui. Atsižvelgiant į rezultatus, gautus pritaikius sisteminį ir teleologinį metodus, daroma išvada dėl atsakomybės teisinio pagrįstumo. Taip pat vertinama, kokią įtaką pagrįstumui turi Lisabonos Sutarties pakeitimai.

Antroji dalis skirta galimų konstitucinės reikšmės principų pažeidimų, įgyvendinant valstybės atsakomybę nacionaliniu lygmeniu, nustatymui. Siekiant identifikuoti galimus pažeidimus, atskleidžiamos teismų nepriklausomumo ir nešališkumo, nediskriminacijos principų, *res judicata* ir kitų teisinio tikrumo principo aspektų samprata. Atsižvelgdama į analizuojamo konstitucinės reikšmės principo turinio specifiką, autorė vertina, ar, pirma, principo nepažeidžia pats valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų egzistavimas, antra, ar teismų nepriklausomumo, nešališkumo ir teisinio tikrumo principai nėra kliūtis ieškiniui dėl žalos atlyginimo nagrinėti žemesnės instancijos teisme, bei, trečia, ar teisė į teisingą teismą užtikrinama ieškinį nagrinėjant galutinės instancijos teisme, dėl kurio sprendimų yra skundžiamasi. Keliamas klausimas, ar nacionalinis teismas gali išnagrinėti ieškinį dėl žalos atlyginimo, nepažeidęs protingos proceso trukmės reikalavimo. Vertinama, ar „protingos proceso trukmės reikalavimas“ yra taikomas procesui konstituciniame ir Teisingumo Teisme. Taip pat analizuojama, ar valstybėje asmeniui nesuteikus galimybės kreiptis dėl žalos atlyginimo dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, kai jie pažeidžia nacionalinės teisės normas, nebus pažeistas nediskriminacijos principas.

Trečioji dalis pradedama tinkamo atsakomybės subjekto nustatymu. Įvardinus, kokių institucijų sprendimai pagal ES teisę gali būti laikomi „galutinės instancijos teismų“ sprendimais, analizuojama, ar konstitucinis teismas gali būti laikomas galutinės instancijos teismu, kuris, pirma, turėtų pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, ir, antra, kurio veiksmai būtų pagrindas valstybės atsakomybei pagal Europos Sąjungos teisę. Taip pat identifikuojamos sąlygos, kurioms esant valstybei kyla atsakomybė. Atsižvelgiant į Teisingumo Teismo praktiką bylose dėl Europos Sąjungos teisės nuostatų tiesioginio veikimo, nu-

statomas pažeista nuostata siekiamos suteikti teisės reikalavimo turinys. Ypatingas dėmesys skiriamas pakankamai rimto teisės pažeidimo sampratos analizei. Įvardijamos ir detalizuojamos nacionalinių teismų pareigos, ir siekiant nustatyti, kokiais atvejais pareigų nevykdymas gali būti laikomas pakankamai rimtu Europos Sąjungos teisės pažeidimu, identifikuojami pakankamai rimto teisės pažeidimo kriterijai. Atsižvelgiant į Teisingumo Teismo praktiką bylose dėl valstybės atsakomybės dėl kitų valdžios grandžių veiksmų, analizuojama, ar sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos - teismų sprendimų valstybei paliktos diskrecijos veikti Europos Sąjungos teisės reguliuojamose srityse apimtis, pažeistos nuostatos aiškumas, tikslumas bei pobūdis bei Europos Sąjungos institucijų pozicija turi įtakos pažeidimo rimtumui. Daug dėmesio skiriama tyčinio Europos Sąjungos teisės pažeidimo pobūdžio analizei ir pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo pažeidimo kaip valstybės atsakomybės sąlygos vertinimui. Dalis baigiama įvertinimu, ar tiesioginio priežastinio ryšio reikalavimo turinys yra nustatomas remiantis nacionaline, ar Europos Sąjungos teise.

Ketvirtosios dalies tyrimo objektas – galimos alternatyvios pažeistų asmens teisių gynimo priemonės. Analizuojama, ar pareigą peržiūrėti sprendimą, kai jame padaromas Europos Sąjungos teisės pažeidimas, turi ne tik administracinės institucijos, bet ir nacionaliniai teismai. Vertinama, ar sprendimo peržiūrėjimo procedūra turėtų būti laikoma savarankiška asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemone, ar vidaus gynybos priemone, kurią privalu išnaudoti prieš pateikiant ieškinį dėl žalos atlyginimo, t.y. ar valstybė gali reikalauti prieš kreipiantis dėl žalos atlyginimo išnaudoti proceso atnaujinimo galimybę. Analizuojamos sprendimo peržiūrėjimo sąlygos ir įvertinamas šios priemonės efektyvumas, lyginant su ieškiniu dėl žalos atlyginimo prieš valstybę. Be to, šioje dalyje nustatomas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 258, 260 straipsniuose numatytos „pažeidimo procedūros“ pobūdis, analizuojamos jos taikymo nacionalinių teismų sprendimų atžvilgiu galimybės, bei įvertinamas „pažeidimo procedūros“ vaidmuo ginant privačių asmenų teises.

Penktoji dalis skirta išanalizuoti, kaip Lietuva įgyvendina iš Europos Sąjungos teisės kylančius reikalavimus. Nagrinėjama, ar valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų, ir kokie pokyčiai reikalingi siekiant užtikrinti efektyvų Europos Sąjungos teisės įgyvendinimą ir konstitucinės reikšmės principų įgyvendinimo užtikrinimą. Svarstomas klausimas, ar valstybei gali kilti atsakomybė dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimų, bei kokios galimos alternatyvios pažeistų teisių teisinės gynybos priemonės. Analizuojama, ar yra galimas proceso atnaujinimas civilinėje ir administracinėje byloje tuo atveju, jeigu yra padarytas Europos Sąjungos teisės pažeidimas.

Disertacija baigiama išvadomis ir pasiūlymais. Taip pat pridedama disertacijos santrauka anglų kalba, literatūros sąrašas ir autorės publikacijų mokslinuose leidiniuose sąrašas.

Išvados ir pasiūlymai

1. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo analizė rodo, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismo sprendimų yra teisiškai pagrįsta. Šią išvadą autorė pagrindžia sistemiškai taikydama teleologinį ir sisteminį tarptautinių sutarčių aiškinimo metodus. Sisteminio metodo pritaikymas (analizuojant tarptautinės paprotinės, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos ir nacionalinės teisės nuostatas) neleidžia vienareikšmiškai teigti, jog valstybė kaip atsakomybės subjektas turėtų būti suprantama kaip apimanti galutinės instancijos - teismus. Tarptautinės ir nacionalinės teisės nuostatų taikymo praktika rodo, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų galima tik tuomet, jeigu teismas pažeidžia tarptautinę teisę (išskirtiniais atvejais – nacionalinę teisę). Visgi tiek Sutarties tikslas, tiek Europos Sąjungos Sutarties 3(a) str. (ex Europos Bendrijos steigimo sutarties 10 str.) nuostatos, tiek valstybių praktika keičiant pirminę Europos Sąjungos teisę ir tobulinant Europos Sąjungos teisės nuostatas rodo, kad buvo siekta sudaryti efektyviai veikiančią tarptautinę sutartį. Sutarties efektyvumas sumažėtų, jeigu valstybė, veikdama per galutinės instancijos teismus, neužtikrintų efektyvaus Europos Sąjungos teise suteikiamų teisių įgyvendinimo, ir asmenys negalėtų, galutinės instancijos teismams pažeidus ES teisę, reikalauti žalos atlyginimo.

2. Valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių Europos Sąjungos teisę, įgyvendinimas pažeidžia ne teismo sprendimo *res judicata*, o jo prejudicinę galią. Asmenims ginčijant teismo pirminėje byloje nustatytus faktus, galutinės instancijos teismo sprendimu nustatytos faktinės aplinkybės ar pritaikyta Europos Sąjungos teisė gali būti iš naujo - perkvalifikuojami žemesnės instancijos teismo byloje dėl žalos atlyginimo. Tai gali sąlygoti dviejų galutinių vienas kitam prieštaraujančių sprendimų buvimą. Tokia situacija gali sukelti nepasitikėjimą teismine sistema ir lemti teisinio netikrumo atsiradimą.

Valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų įgyvendinimas nacionaliniuose teismuose, kai dėl tokios teismo veikos teisėtumo ir pagrįstumo turi spręsti žemesnės instancijos teismo teisėjas, pažeidžia teismų nepriklausomumo (objektyvaus teismo nešališkumo) bei teisinio tikrumo principus. Manytina, kad efektyviausiai nagrinėjamą problemą galima išspręsti suteikiant Teisingumo Teismui kompetenciją nacionalinių teismų sprendimų atitikimą Europos Sąjungos teisės reikalavimams įvertinti prejudicinės procedū-

ros metu, nacionaliniam teismui paliekant tik teisę pasisakyti dėl žalos ir priežastinio ryšio.

3. Atsakomybė valstybei nekyla, jeigu galutinės instancijos nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į Teisingumo Teismo praktikoje suformuluotas išimtis, netaiko nacionalinės teisės nuostatų, trukdančių įgyvendinti Europos Sąjungos teisę, tiesiogiai taiko tiesiogiai veikiančias Europos Sąjungos teisės nuostatas, kilus Europos Sąjungos teisės aiškinimo ar galiojimo klausimui kreipiasi į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo, nacionalinę teisę aiškina sutinkamai su direktyvos, kurios valstybė tinkamai neįgyvendino, nuostatomis, bei, esant būtinybei, užtikrina Europos Sąjungos teisės įgyvendinimą, taikydamas laikinąją apsaugą.

Valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų kyla tik tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės pažeidimas yra „pakankamai rimtas“. Sprendžianti dėl pažeidimo rimtumo nacionalinė teisminė institucija privalo atsižvelgti į visas bylai reikšmingas aplinkybes, *inter alia* į pažeistos nuostatos tikslumą ir aiškumą, teisės klaidos pateisinamumą, Sąjungos institucijų poziciją, kai ji taikytina, galimą pareigos kreiptis į Teisingumo Teismo pažeidimą, bei klaidos tyčinį pobūdį.

Pažeidus tikslią ir aiškią nuostatą, klaida gali būti laikoma pateisinama tik išskirtiniais atvejais, kai nacionalinis teismas rodo aiškias intencijas laikytis Europos Sąjungos teisės reikalavimų, tačiau kitų Europos Sąjungos institucijų pozicija jį suklaidina. Netikslios ir neaiškios nuostatos pažeidimo atveju, lemiamą įtaką sprendžiant dėl pažeidimo rimtumo gali turėti pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo tinkamas nevykdymas. Jeigu nacionalinis teismas tai daro nenurodydamas aiškių priežasčių, nesikreipimas gali būti faktoriumi, lemiančiu pažeidimo rimtumą. Jeigu nacionalinis teismas nusprendžia remtis *acte clair* doktrina ir paaiškina nesikreipimo priežastis, toks pažeidimas turėtų būti laikomas rimtu tik tuo atveju, jeigu remiantis kitomis aplinkybėmis būtų nustatyta, kad nacionalinis teismas aiškiai suprato būtinumą kreiptis prejudicinio sprendimo.

4. Teismo sprendimo peržiūrėjimas galėtų būti efektyvia alternatyva asmens pažeistų teisių gynimui, tačiau Europos Sąjungos teisė šios teisinės gynybos priemonės negarantuoja. Valstybė, tinkamai įgyvendinanti įsipareigojimus pagal Europos Sąjungos teisę, privalo užtikrinti tik teisę kreiptis dėl žalos atlyginimo ir negali reikalauti prieš tai pasinaudoti suteikta teise į sprendimo - peržiūrėjimą. Asmuo nepraranda teisės kreiptis dėl žalos atlyginimo, padaryto galutinės instancijos teismo sprendimais, ir tuomet, kai pasinaudoja teise į sprendimo peržiūrėjimą ir jo atžvilgiu priimamas nepalankus sprendimas.

Europos Sąjungos institucijų vykdoma valstybių pažeidimų priežiūros procedūra yra neefektyvi asmens pažeistų teisių gynybos priemonė. Individai

nedaro įtakos pažeidimo procedūros vyksmui, o pažeidimo procedūros rezultatai iš esmės nelemia atskiro individo teisinės padėties. Konstatavimas, kad valstybė pažeidė Europos Sąjungos teisę, yra svarbi, tačiau nepakankama aplinkybė tam, kad būtų patenkintas *Köbler* tipo ieškinys, kadangi Europos Sąjungos institucijų pozicija yra tik viena iš aplinkybių, į kurias atsižvelgia nacionalinis teismas, spręsdamas, ar pažeidimas buvo pakankamai rimtas.

5. Analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją nekyla abejonių, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija suteikia teisę į žalos, padarytos teismų sprendimais, atlyginimą. Konstitucija įtvirtina valstybės pareigą atlyginti jos institucijų ar pareigūnų veiksmais padarytą žalą, o Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vartojama sąvoka „valstybės institucijos“ *inter alia* apima nacionalines galutinės instancijos teismines institucijas.

Kadangi įstatymų leidėjas nenumato aiškios galimybės kreiptis dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, atlyginimo, ir nedetalizuoja jos realizavimo sąlygų, nacionaliniai teismai tokią galimybę asmeniui suteikia taikydami Konstitucijos ir Europos Sąjungos teisės nuostatas. Kadangi toks žalos atlyginimo klausimo procesinis sprendimo būdas, kai bylą dėl galutinės instancijos teismo padarytos žalos atlyginimo sprendžia žemesnės instancijos teismas, gali sukelti abejonių dėl teismo nepriklausomumo (teismo objektyvaus nešališkumo), įstatymo leidėjas galėtų (turėtų) ieškinio dėl žalos atlyginimo nagrinėjimą patikėti Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (senatui arba plenarinei sesijai) bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinei sesijai.

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui įgyvendinant abstrakčią normų konstitucingumo kontrolę ir suklydus dėl Europos Sąjungos teisės turinio, valstybės atsakomybė dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimų kilti negali. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir bus laikomas prisidėjęs prie Europos Sąjungos teisės pažeidimo, jis nelaikomas tiesioginiu Europos Sąjungos teisės pažeidėju. Konstitucijoje įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo galimybę, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kilus Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės atitikimo klausimui, tampa tuo galutinės instancijos teismu, kuris privalo kreiptis į Teisingumo Teismo prejudicinio sprendimo, ir įgyja galimybę „ištaisyti” bendrosios kompetencijos arba administracinio teismo padarytą klaidą dėl Europos Sąjungos teisės. Atitinkamai jo klaida dėl Europos Sąjungos teisės turinio tiesiogiai sąlygoja tai, kad asmuo netenka galimybės apginti pažeistas Europos Sąjungos teisės garantuojamas teises.

Lietuvos bendros kompetencijos ir specializuotuose teismuose proceso atnaujinimo galimybės dėl Europos Sąjungos teisės pažeidimo yra nevienodos. Galutinės instancijos teismui padarius akivaizdžią Europos Sąjungos teisės aiškinimo ar taikymo klaidą, teisės normos leidžia atnaujinti procesą adminis-

tracinėje, bet ne civilinėje byloje. Manytina, kad toks teisinis reglamentavimas turėtų būti keičiamas, numatant teisę atnaujinti civilinį procesą byloje, kai (a) byloje buvo neteisingai išaiškintas ar pritaikytas Europos Sąjungos teisės aktas, kuriam vėliau prejudicinės procedūros metu kitokią prasmę suteikė Teisingumo Teismas, arba (b) tuo atveju, jeigu teismas nevykdė pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą, ir tai galėjo įtakoti akivaizdžios Europos Sąjungos teisės klaidos padarymą.

Valstybėms narėms nesutariant dėl galimo Europos Sąjungos pirminės teisės (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 str.) pakeitimo, kuriuo būtų įtvirtinta Teisingumo Teismo teisė dėl nacionalinio galutinės instancijos teismo įvykdyto Europos Sąjungos teisės pažeidimo rimtumo spręsti prejudicinio proceso metu, autorė, atsižvelgdama į aukščiau padarytas išvadas, siūlo:

Administracinių bylų teisenos įstatymo 20 str. 1 dalį papildyti 6) punktu, numatant, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 3 ar išplėstinės 5 teisėjų kolegijos padaryto akivaizdaus Europos Sąjungos teisės pažeidimo. Atitinkamai turėtų būti keičiamas *Teismų įstatymo 31 str.*, 1 dalį papildant 5) punktu.

Keisti *Administracinių bylų teisenos įstatymo 46 str.*, numatant, kad bylos dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 3 ar išplėstinės 5 teisėjų kolegijos padaryto akivaizdaus Europos Sąjungos teisės pažeidimo, nagrinėjamos teismo plenarinėje sesijoje.

Teismų įstatymo 23 str. papildyti 5 dalimi, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl žalos, atsiradusios dėl bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismų ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos padaryto akivaizdaus Europos Sąjungos teisės pažeidimo.

Teismų įstatymo 25 str. papildyti 5 dalimi, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nagrinėja bylas dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos padaryto akivaizdaus Europos Sąjungos teisės pažeidimo.

Papildyti *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 357 str.*, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija nagrinėja bylas dėl žalos, atsiradusios dėl bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismų padaryto akivaizdaus Europos Sąjungos teisės pažeidimo.

Įstatymo leidėjui nepakeitus įstatyminio reglamentavimo, nacionaliniai teismai turėtų pasekti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika ir, remdamiesi Konstituciniu įstatymu „*Dėl Lietuvos Respublikos narystės Euro-*

pos Sąjungoje“ ir Europos Sąjungos teise, nagrinėti ieškinius dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, atlyginimo.

Taip pat, atsižvelgiant į išvadas, padarytas dėl alternatyvių asmens pažeistų teisių gynybos priemonių, siūloma papildyti *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 str.* 1 dalį 10) punktu, numatant, kad procesą galima atnaujinti ir tuomet, jeigu (a) galutinės instancijos teismo sprendime (nutartyje, įsakyme ar nutarime) yra padaryta akivaizdi Europos Sąjungos teisės aiškinimo arba taikymo klaida, ir yra vėlesnė tokią klaidą patvirtinanti Teisingumo Teismo praktika, arba (b) teismas nevykdė Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 234 str. įtvirtintos pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo, ir tai galėjo įtakoti akivaizdžios Europos Sąjungos teisės klaidos padarymą.

Su šiais esminiais įstatymų pakeitimais, esant reikalui, turėtų būti suderintos ir kitos Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatos.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Mokslinės publikacijos disertacijos tema

1. Valutytė, R. Valstybių atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų teisiniai pagrindai. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2 (2): 137-156.
2. Valutytė, R. Galimi konstitucinių principų bei Europos Žmogaus Teisių Konvencijos pažeidimai įgyvendinant valstybės atsakomybę dėl EB teisę pažeidžiančių galutinės instancijos teismų veikų. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3 (3): 145-164.
3. Valutytė, R., Drakšas R., Valstybės atsakomybės pagal privataus asmens ieškinį principo samprata ir įgyvendinimo sąlygos. *Justitia*. 2007, 2 (64).

Mokslinės publikacijos ne disertacijos tema

4. Valutytė, R. Drakšas, R. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. *Teisė*. 2009, 71: 7-24.
5. Valutytė, R, Drakšas, R. Baudžiamosios atsakomybės už kankinimą nustatymo ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Teisė*. 2010, 74: 46-57.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Gimimo diena: 27/05/1983
Kontaktai: r.valutyte@gmail.com

Išsilavinimas

2001/09 – 2006/06	Vilniaus universitetas, Teises fakultetas (magistro laipsnis).
2006/10/15 – 2006/05/19	Doktorantūros studijos Mykolos Romerio universitete Tarptautinės teisės katedroje.

Pedagoginio darbo patirtis

2007/02 iki šiol	Lektorė Mykolo Romerio universitete (dėstomi dalykai: tarptautinė žmogaus teisių apsauga, tarptautinė viešoji teisė, tarptautinių ginčų sprendimas).

Darbo patirtis

2004/02/02 – 2004/08/30	Teisės institutas, Tarptautinių santykių skyrius (specialistė).
2005/06/03 – 2005/10/03	R. Drakšo Advokato kontora (teisininkė-asistentė).

Mokslinės stažuotės, kvalifikacijos tobulinimas

2006 (gegužė)	Stažuotė Europos Parlamente.
2007 (spalis)	Mokslinė stažuotė Europos Universitetiniame Institute (Florencija, Italija).
2009/03/01 – 2009/04/06	Mokslinė stažuotė Granados Universitete Politikos mokslų ir sociologijos fakultete (Granada, Ispanija).
2009/06/01 – 2009/06/26	Mokslinė stažuotė Granados Universitete Teisės fakultete (Granada, Ispanija).
2009/09/28 – 2009/10/28	Mokslinė stažuotė Strasbūro Universitete (Strasbūras, Prancūzija).